

КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ

Проблеми підвищення ефективності кредитних операцій комерційних банків

У статті аналізується роль банківського кредиту в економіці, розглядаються напрями підвищення ефективності кредитних операцій банків шляхом розрахунку показників кредитоспроможності та оцінки грошового потоку клієнта. Пропонується схема механізму кредитування, окреслюються перспективи вдосконалення методів надання позик

Процес формування ринкових відносин в економіці України об'єктивно зумовлює необхідність підвищення ролі банківського кредиту, що є одним із найважливіших чинників, які забезпечують безперервність розширеного відтворення. Така роль визначається насамперед широкою сферою застосування кредитних операцій банків.

Банківський кредит у різних формах проникає в усі галузі господарського життя суспільства. Це стосується: 1) кредитування поточної та інвестиційної діяльності підприємств різних форм власності, що пов'язано із забезпеченням потреб в оборотних коштах, збільшенням, модернізацією і реконструкцією основних фондів; 2) кредитування населення для задоволення споживчих потреб; 3) кредитування державних витрат за допомогою механізму фондового ринку.

Кредит за своєю економічною природою є важливим стимулом ефективного господарювання. В умовах раціональної організації економічної системи відбувається приплив кредиту до підприємств із високими показниками розвитку, які забезпечують найбільшу видачу коштів, отриманих у позичку, і навпаки, відбувається відплив кредиту з підприємств із низьким рівнем прибутковості. Отже, згідно з об'єктивними законами ринку банківський кредит має сприяти вільному перетіканню капіталів в економіці, забезпечуючи тим самим розвиток найефективніших галузей господарства. Стосовно ж кредитування фізичних осіб, то воно розширює платоспроможний попит на ринку, що значною мірою стимулює розвиток виробництва у країні.

Водночас слід зауважити, що за період реформування господарського механізму в Україні, яке супроводжувалося значним спадом

виробництва і ділової активності, суттєво знизилася роль банківського кредиту у забезпеченні виробничого сектора необхідними грошовими ресурсами. Про це свідчить незначна частка позик банків у валовому внутрішньому продукті країни (див. таблицю 1).

Не можна позитивно розцінити стійку тенденцію до зростання банківських кредитних вкладень в економіку при збереженні загального скорочення обсягів виробництва (навіть за умов призупинення спаду, що спостерігається останнім часом). Особливо негативним аспектом цієї тенденції є порівняно незначна частка кредитів, наданих безпосередньо суб'єктам господарювання (див. таблицю 2). У ситуації, коли близько половини всіх кредитних вкладень банків спрямовується не на потреби господарського сектора, ефективність банківського кредитування, властиво, знижується.

Макроекономічними аспектами першопричин цих процесів, на мою думку, є прорахунки у грошово-кредитній і фінансовій політиці, вкрай низькі темпи приватизації державного сектора, криза платіжів, незадовільний розвиток фінансового та фондового ринків, ринків робочої сили, нерухомості та землі. Стосовно ж мікроекономічного рівня, не слід недооцінювати недоліки у діяльності самих банківських установ стосовно формування кредитного портфеля та вибору адекватних методів кредитування щодо різних позичальників.

Динаміка економічного середовища, необхідність пристосування суб'єктів ринку до змін кон'юнктури та основних умов господарської діяльності вимагають постійного пошуку оптимальних способів організації кредитних відносин між банками та їхніми клієнтами.

Кредитування є однією з найризиковіших банківських операцій. Тому необхідною умовою застосування комерційними банками ефективних методів видачі позик клієнтам є мінімізація кредитного ризику за всіма напрямками вкідання коштів.

Основним і найефективнішим методом такої мінімізації є якісна оцінка банком кредитоспроможності позичальників, тобто здатності клієнта своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання щодо погашення кредитів і нарахований за ними процентів. Основу такої оцінки становить розрахунок ряду показників, що відображають усі аспекти діяльності позичальника. При цьому найдоцільніше застосовувати чотири групи показників, які відображають ключові аспекти діяльності підприємства — його ліквідність, фінансову стійкість, ділову активність та економічну ефективність.

Показники ліквідності дають змогу оцінити кредитоспроможність суб'єкта господарювання залежно від структури його активів, величини яких співвідносяться із зобов'язаннями підприємства, вказуючи на ліквідність його балансу. Показники фінансової стійкості відображають рівень використання власних і позичених коштів у формуванні ресурсів господарства, з'ясовуючи його залежність від тих чи інших джерел коштів, а відповідно — і спроможність погашати заборгованість. Рівень ділової активності підприємства залежить від оборотності його активів, що визначається через співвідношення їх величини з обсягами реалізації продукції, виконання робіт чи надання послуг. Щодо економічної ефективності діяльності позичальника, то найточнішу оцінку дають показники, які характеризують рентабельність (прибутковість) роботи підприємства. Крім того, можуть бути використані й деякі абсолютні показники, що характеризують різні аспекти діяльності позичальника — обсяги прибутку, реалізації продукції, ступінь оновлення асортименту продажу та ряд інших.

Важливим напрямом підвищення ефективності оцінки кредитоспроможності клієнтів банку є аналіз грошового потоку підприємства. Він базується на зіставленні банком обсягів припливу і відпливу коштів позичальника за певний період. Елементами припливу коштів є прибуток, нарахувана амортизація, вивільнення коштів із запасів, дебіторської заборгованості, з інших активів, приріст акціонерного капіталу. Елементи відпливу коштів — це додаткові вкладення у запаси, дебіторську заборгованість, основні фонди, інші активи, погашення позик, сплата податків, процентів, дивідендів. Стабільне перевищення припливу коштів над відливом упродовж тривалого часу дає підстави вважати клієнта кредитоспроможним. При різких коливаннях такого перевищення клас клієнта як потенційного позичальника знижується, а в разі зворотного співвідношення підприємство вважається не кредитоспроможним. Отже, аналіз грошового потоку може суттєво доповнити традиційну оцінку

Таблиця 1. Частка банківських кредитів у валовому внутрішньому продукті України

Період	млн. грн.	
	1996	1997
Обсяг валового внутрішнього продукту	80510.0	32484.0
Кредити, надані комерційними банками суб'єктам господарювання	5452.0	7295.0
Питома вага банківських кредитних вкладень у ВВП, %	6.8	7.9

Джерело: "Бюлетень НБУ".

кредитоспроможності клієнта, проведеному на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів.

Невід'ємним елементом аналітичної роботи щодо оцінки кредитоспроможності позичальника є вивчення його репутації у питаннях дотримання договірної і платіжної дисципліни, а також кваліфікації та ділових здібностей керівництва підприємства.

Результати аналізу діяльності клієнта за вказаними напрямками дають змогу банку прийняти оптимальне рішення щодо можливості й доцільності видачі кредиту, його розмірів, строків і рівня оплати.

Крім заходів щодо управління кредитним ризиком шляхом розрахунку кредитоспроможності конкретних позичальників, комерційним банкам необхідно також управляти загальним портфелем банківських позик. В основі такого управління може лежати диверсифікація виданих банком кредитів, згрупованих за певними якісними критеріями — величини, строків, наявності забезпечення, виду позичальників, їх галузевій належності, форми власності, фінансового стану та низки інших, що загалом дозволяє банку знизити ризик можливих втрат, пов'язаних із кредитною діяльністю.

Аналітична робота щодо мінімізації кредитного ризику лежить в основі сучасних методів організації кредитування, необхідні умови якого можна сформулювати так: по-перше, позики видаються у межах наявних у банку кредитних ресурсів; по-друге, усі питання, пов'язані з кредитуванням, вирішуються виключно на договірній основі; по-третьє, відносини ґрунтуються на комерційних засадах, що визначають пріоритетність прибуткового господарювання; по-четверте, банки дотримуються всіх нормативів, установлених регулюючими органами.

Особливості кредитного процесу в кожному банку значною мірою залежать від таких чинників, як його масштаби, організаційна структура, кваліфікація персоналу, величина кредитного портфеля, види позик, склад клієнтури тощо. Однак у цілому схема механізму кредитування має бути загальною для всіх банків і налічувати такі основні етапи:

1) формування портфеля заявок на кредит — збір та аналітична обробка інформації про попит на кредити та вибір оптимальних для бан-

ку пропозицій;

2) вивчення кредитоспроможності та фінансового стану потенційного позичальника (фактично оцінка величини кредитного ризику);

3) прийняття рішення про доцільність видачі позики та вибір конкретної форми її надання;

4) оформлення кредитної угоди, де остаточно визначаються всі умови кредитування;

5) видача кредиту;

6) контроль за використанням позики, яким передбачається перевірка фактичного витрачання коштів за їх цільовим призначенням, обумовленим в угоді;

7) повернення кредиту і сплата процентів за ним — завершальний етап кредитних операцій.

Сучасна практика організації кредитних відносин між комерційними банками і позичальниками має цілковито ґрунтуватися на індивідуальному підході банківської установи до кожної конкретної позичкової операції. При цьому перехід до ринкових відносин висуває на перший план оцінку економічної кон'юнктури та якісних параметрів розвитку даного позичальника. Це означає, що банківські позики повинні надаватися насамперед тим господарствам, у продукції, роботах чи послугах яких суспільство зацікавлене найбільше. На практиці така зацікавленість виявляється у динаміці ринкового попиту, аналіз якого має перманентно проводитися банком. Цей аналіз може мати безпосередній вплив на прийняття фінансово-кредитної установою остаточного рішення щодо кредитування тих чи інших цілей, визначених у заяві позичальника. Враховуючи, що ціль кредиту є важливим індикатором ступеня ризику даної позичкової операції, банк повинен уникати кредитування тих заходів клієнта, які мають надто ризиковий чи сумнівний характер. Особливо це стосується покриття збитків у господарській діяльності позичальника, а також витрат, не передбачених його статутом. Правильний вибір цілей кредиту визначає низький ризик і гарантує прибутковість позичкових операцій банку.

Вибір оптимального методу кредитування передбачає встановлення такого порядку видачі і погашення позик, який найбільше відповідає особливостям діяльності клієнта. Відповідно до цього визначається, куди буде спрямовано

кредит: на оплату розрахункових документів чи на розрахунковий рахунок позичальника, — і за рахунок яких джерел погашатиметься позика. Значні пропуски і плоскішає організації кредитних відносин застосування такого методу кредитування, як овердрафт, суть якого полягає у тому, що банк оплачує розрахункові документи клієнта на суми, які перевищують кредитний залишок на його рахунку, внаслідок чого утворюється дебетове сальдо, тобто видається кредит. Як правило, в угоді між банком і клієнтом зазначається максимальна сума овердрафту — ліміт, який встановлює банк на основі ретельного аналізу майбутніх грошових надходжень і платежів, бізнес-планів і планів реалізації продукції фірми-позичальника.

При овердрафті та погашення заборгованості спрямовуються всі суми, зараховані на поточний рахунок клієнта, тому обсяг кредиту постійно змінюється в міру надходження і витрачання коштів. У результаті кредитове сальдо за рахунок клієнта періодично змінюється на дебетове і навпаки. У принципі банки можуть допускати наявність тривалого дебетового сальдо на рахунках найнадійніших клієнтів. Однак при цьому вони посилюють контроль за діяльністю позичальників і загальним станом їхньої платоспроможності.

Овердрафт має такі основні переваги:

■ економія витрат коштів і часу, пов'язаних із оформленням звичайних позик;

■ оплата клієнтом лише фактичного користування кредитом у зв'язку зі шоденним нарахуванням процентів на суму непогашеного залишку;

■ можливість періодичного перегляду порядку надання послуг за овердрафтом при збільшенні або зменшенні числа пілг;

■ загальна економія коштів унаслідок короткочасного і перехідного характеру кредиту.

Овердрафт є найзручнішим методом кредитування. Він дає змогу клієнту вирішувати проблеми фінансування короткострокової заборгованості в періоди, коли його втрати тимчасово перевищують надходження коштів на рахунок.

Нині можливості організації кредитування у формі овердрафту обмежені вузьким колом клієнтів, які користуються найбільшою довірою банку і надійність фінансового стану та кредитоспроможність яких не викликають сумнівів. Однак у перспективі, за умов стабілізації економічної ситуації, цей метод може стати досить поширеним у банківській практиці.

Загальним результатом застосування банком тих чи інших методів кредитування має бути шонайефективніше використання наданих у позику коштів. Це позитивно позначатиметься не лише на рівні прибутковості і стабільності банківської системи, а й на стані нашої економіки в цілому.

Олександр Дзюблюк,

доцент кафедри грошового обігу і кредиту Тернопільської академії народного господарства. Кандидат економічних наук.

Показники	01.01.1995 р.	01.01.1996 р.	01.01.1997 р.	01.01.1998 р.
Кредити, надані банками, усього	2973	8471	11263	13158
темпи зростання, %	—	285	133	117
Кредити, надані комерційними банками суб'єктам господарювання усього	1558	4078	5452	7295
темпи зростання, %	—	262	134	134
Питома вага кредитів, наданих суб'єктам господарювання у загальному обсязі кредитування, %	52.4	48.1	48.4	55.4